

Донецька обласна державна адміністрація
Департамент освіти і науки
Донецький обласний палац дитячої та юнацької творчості

CASE: Академічна доброчесність

Інформаційно-методичний матеріал

Друкується за ухвалою науково-методичної ради Донецького обласного палацу дитячої та юнацької творчості (протокол № 1 від 24.01. 2025)

Упорядник матеріалів:

Гриненко Олена Миколаївна, завідувач гуманітарно-науково-технічного відділу Донецького обласного палацу дитячої та юнацької творчості, кандидат педагогічних наук, доцент

Запропоновано інформаційно-методичний матеріал щодо академічної доброчесності в процесі написання науково-дослідних, науково-практичних статей. Висвітлено принципи академічної доброчесності, схарактеризовано основні види порушень академічної доброчесності, представлено інформаційні ресурси та зразки досвіду для формування сталої навички дотримання академічної доброчесності.

Розрахований на широке коло читачів, яких цікавить науково-дослідна робота.

ЗМІСТ

ПРЕФЕЙС.....	4
РОЗДІЛ I. АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ.....	5
1.1 Поняття академічної доброчесності.....	5
1.2 Основні види порушень академічної доброчесності.....	6
1.2.1 Академічний плагіат.....	6
1.2.2 Самоплагіат.....	8
1.2.3 Фабрикація.....	9
1.2.4 Фальсифікація.....	10
1.2.5 Обман.....	11
1.2.6 Сервіси для перевірки текстів і зображень.....	11
РОЗДІЛ II. НАУКОВА СТАТТЯ.....	14
2.1 Наукова стаття.....	14
2.2 Види наукових статей.....	14
2.3 Структура наукової статті.....	16
РОЗДІЛ III. ЦИТУВАННЯ. ПОСИЛАННЯ.....	19
3.1 Види цитування.....	19
3.1.1 Непряме цитування.....	19
3.1.2 Пряме цитування.....	21
3.2 Посилання.....	28
3.2.1 Види бібліографічних посилань.....	29
ЛІТЕРАТУРА.....	35

ПРЕФЕЙС

«Ознакою освіченої особистості є вміння навчатись від інших та використовувати ці знання при створенні власних ідей і підходів, завжди віддаючи належну шану тим, хто торував їй цей інтелектуальний шлях. У цьому суть того, що називають академічною доброчесністю».

*Мері А. Сіні, доктор філософії,
проректор Коледжу при Університеті Меріленду (США)*

Питання етики є завжди актуальним у будь-якому контексті, а питання наукової етики тим більше з огляду на прагнення України інтегруватись у європейський і світовий освітній та науковий простори.

Інформатизація суспільства, стрімкий розвиток технологій та вільний доступ до продуктів інтелектуальної власності полегшують процес використання та поширення інформації. Паралельно з цими позитивними явищами набувають дедалі більших обертів процеси недобросовісного запозичення, привласнення і використання чужих ідей та думок усіма категоріями вітчизняних освітян. Саме тому одним із важливих і актуальних завдань сучасного освітньо-наукового простору є поглиблення та розширення знань з проблем академічної доброчесності.

Академічна доброчесність має великий вплив на якість освіти, оскільки заснована на базових цінностях, що зумовлюють поведінку всіх учасників освітнього процесу. Її фундаментальними цінностями є чесність, справедливість, довіра, повага, мужність та відповідальність. На процес запобігання порушень академічної доброчесності впливають такі чинники, як морально етичні норми, прагнення осіб, які пов'язані з освітнім і науковим середовищем, не нехтувати правилами академічної доброчесності, відповідні правила поведінки.

Отже, про доброчесність потрібно говорити і писати, інакше проблема побудови доброчесного освітнього і наукового середовища так і залишиться невирішеною.

Поштовхом до наукового дослідження найчастіше стає прагнення до професійного самовизначення та зростання, що зумовлене суперечністю між теоретичними і практичними підходами до виконання поставлених завдань та бажанням особисто долучитися до впровадження нових методів і методик у певній сфері діяльності. Результати наукових досліджень потребують апробації під час їх обговорення на конференціях, семінарах, нарадах, а також оприлюднення шляхом публікації у фаховому виданні. Саме тоді в дослідника виникає потреба в написанні наукової статті.

Інформаційно-методичний case допоможе авторові структурувати статтю згідно з вимогами до такого виду публікацій, грамотно оформити матеріал.

РОЗДІЛ І. АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

1.1 Поняття академічної доброчесності

Питання етики є завжди актуальним у будь-якому контексті, а питання наукової етики тим більше з огляду на прагнення України інтегруватись у європейський і світовий освітній та науковий простори.

У академічному тлумачному словнику української мови, «доброчесність» — це висока моральна чистота, чесність. Очевидно, що *академічна доброчесність* — це властивість, котра має бути притаманна науковцям, педагогам та іншим учасникам освітнього і наукового процесів, тобто учасникам академічної комунікації.

Закон України «Про освіту» (стаття 42) визначає зміст поняття доброчесності в академічній площині як:

«Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень».

Отже, *академічна доброчесність* – це моральний (етичний) кодекс для педагогів, здобувачів освіти, дослідників і письменників. Віра в доброчесність наукової роботи має бути основою академічного життя.

Таблиця 1

Фундаментальні цінності академічної доброчесності

Визначення	Пояснення
чесність	академічні спільноти доброчесності просують пошук істини й знання через інтелектуальну та особисту чесність у навчанні, викладанні, дослідженнях та послугах
справедливість	академічні спільноти доброчесності встановлюють чіткі й прозорі очікування, стандарти для підтримки справедливості у взаємодії студентів, викладачів і адміністраторів
повага	академічні спільноти доброчесності визначають інтерактивність, кооперативність, спільний характер навчання, враховують різноманітність думок та ідей
довіра	академічні спільноти доброчесності сприяють і покладаються на клімат взаємної довіри, що заохочує і підтримує вільний обмін ідеями, які у свою чергу, дають можливість науковим дослідженням максимально використовувати свій потенціал
відповідальність	академічні спільноти доброчесності покладаються на принципи особистої відповідальності, що підсилюється готовністю окремих осіб і груп подавати приклад відповідальної поведінки, підтримують взаємно узгоджені стандарти, і вживають певних заходів, у разі зіткнення з правопорушенням
мужність	розвиток і підтримка академічних спільнот доброчесності вимагають не просто вірити у фундаментальні цінності, а рішуче і цілеспрямовано їх відстоюють в умовах тиску і труднощів

Дотримання академічної доброчесності педагогічними працівниками передбачає:

- самостійне виконання поставлених завдань;
- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок і т.п.

- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність;
- контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти.

1.2 Основні види порушень академічної доброчесності

Частина 4 статті 42 Закону України «Про освіту» визначає такі **основні види порушень академічної доброчесності**:

1. Академічний плагіат.
2. Самоплагіат.
3. Фабрикація.
4. Фальсифікація.
5. Обман.

1.2.1 Академічний плагіат

Одним із найпоширеніших різновидів порушення академічної доброчесності є **плагіат** (від латинського «plagium» – краду). У великій мірі передумовою значного поширення академічного плагіату є недостатнє розуміння авторами наукових робіт основних засад авторського права. *Наприклад*, помилкова думка, що все що потрапило в Інтернет, вже не охороняється авторським правом; а також переконання, що під правову охорону підпадає тільки первинна форма, в якій виражено твір, а плагіатом є лише дослівне використання чужого твору тощо.

Отже, плагіат — це навмисне чи усвідомлене представлення або оприлюднення (опублікування), повністю чи частково, чужого твору (тексту або ідей) під іменем особи, яка не є автором цього твору, без належного оформлення посилань.

Академічний плагіат це:

- плагіат фрагментів письмових робіт і повних текстів;
- плагіат ідей, даних, моделей, ілюстрацій тощо;
- немає належних посилань за відсутності привласнення авторства;
- помилки цитування.

Найбільш поширені види академічного плагіату:

- *копіювання* – наведення дослівно частини тексту без посилань на джерело або дослівне копіювання чужої роботи;
- *перекладання* – відтворення частини тексту інших авторів зі зміною порядку слів (заміною ключових слів та фраз) без посилання на джерело;
- *компіляція* – процес написання наукової праці на підставі чужих матеріалів без самостійного дослідження та опрацювання джерел;
- *запозичення* матеріалів із декількох джерел без посилань;
- *комбінування* в одній роботі цитованих праць та скопійованих уривків без посилань на них.

Останнім часом заклади освіти почали приділяти все більше уваги дотриманню норм академічної доброчесності через появу різних інновацій, що можуть бути використані під час написання наукових праць. Однією з таких інноваційних технологій є **штучний інтелект (ШІ)**. Розвиток штучного інтелекту увійшов у повсякденне життя людини у форматі інтелектуальних систем, мобільних додатків, а

також вебсервісів, які можуть сприяти покращенню комунікації або підвищенню ефективності будь-якого виробництва. Проте, незважаючи на низку позитивних наслідків, використання штучного інтелекту негативно впливає на поняття академічної доброчесності у науковому просторі.

Чи є плагіатом використання контенту, згенерованого штучним інтелектом?

Розширення обрію дослідження феномену академічної доброчесності в контексті впровадження принципів відкритої науки та входження в наше життя штучного інтелекту не є випадковим. Закінчення 2022 року ознаменувалось прийняттям Кабінетом Міністрів України Національного плану щодо відкритої науки (8.10.2022), а також запуском ChatGPT (30.11.2022). Академічна доброчесність тісно пов'язана з цими явищами.

Враховуючи зазначене, ***відносно новим різновидом плагіату є використання продукту Штучного інтелекту без необхідного посилання та цитування:***

- ***плагіат*** — це використання чужих ідей або робіт без належного цитування;
- ***авторське право*** — це право на охорону інтелектуальної власності.

Ризики використання штучного інтелекту в освіті й науці:

- згенерований контент може не відповідати дійсності;
- згенерований контент може містити об'єкти інтелектуальної власності;
- згенерований контент може бути токсичним.

Отже, ***штучний інтелект може порушувати як плагіат, так і авторське право.***

Що не є плагіатом:

- загальновідомі знання та факти;
- ідіоми (стійкі неподільні звороти мови, що передають єдине поняття);
- ідеї або визначення, що широковідомі та розповсюджені;
- перефразування своїми словами змісту під час перекладу з діалекту чи іншої мови, якщо немає широковідомої фрази чи прийнятого офіційного перекладу;
- повідомлення про новини дня або поточні події, що мають характер звичайної пресінформації;
- твори народної творчості (фольклору);
- видані органами державної влади офіційні документи (закони, укази, постанови, судові рішення, державні стандарти тощо) та їх офіційні переклади.

Рекомендації щодо запобігання академічному плагіату в наукових роботах (науково-дослідних, науково-практичних статтях):

1. Будь-який текстовий фрагмент обсягом від речення і більше, відтворений у тексті наукової роботи без змін, з незначними змінами або в перекладі з іншого джерела, обов'язково має супроводжуватися посиланням на це джерело. Винятки становлять лише стандартні текстові кліше, які не мають авторства та/чи є загальноживаними.

2. Якщо перефразування чи довільний переказ у науковій роботі тексту іншого автора (інших авторів) займає понад один абзац, посилання (бібліографічне та/або текстуальне) на відповідний текст та/або його автора (авторів) має бути щонайменше один раз у кожному абзаці дослідження, крім абзаців, що повністю складаються з формул, а також нумерованих і маркованих списків (в останньому разі можна подати одне посилання наприкінці списку).

3. Якщо цитату з певного джерела наводять за першоджерелом, у тексті наукової роботи має бути посилання на першоджерело. Якщо цитату наводять не за першоджерелом, у тексті наукової роботи має бути посилання на безпосереднє джерело цитування («цитується за: « _____ »).

4. Будь-яка наведена в тексті наукової роботи науково-технічна інформація має супроводжуватися чітким посиланням на джерело, з якого взято цю інформацію. Винятком може бути лише загальновідома інформація, визнана всією спільнотою фахівців відповідного профілю. У разі використання в науковій роботі тексту нормативно-правового акта достатньо зазначити його назву, дату ухвалення та за наявності дату ухвалення останніх змін до нього або нової редакції.

5. Будь-які відтворені в тексті наукової роботи оприлюднені твори мистецтва мають супроводжуватися зазначенням авторів і назви цих творів мистецтва (якщо вони відомі). У разі використання творів виконавського мистецтва слід зазначити також індивідуальних чи колективних виконавців (якщо вони відомі). Якщо автори/виконавці не відомі, слід зазначити, що вони не відомі. У разі неможливості ідентифікувати автора, назву та/чи виконавців твору слід обов'язково зазначити джерело, з якого взято відтворений твір.

Сподіваємося, що використовуючи ці рекомендації, згодом ми все менше будемо чути про таке явище як плагіат у наукових статтях, покладаючись на моральні та професійні якості педагогів.

1.2.2 Самоплагіат

Самоплагіат — оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів.

Проблема актуальна через те, що окремі автори наукових публікацій іноді багатократно відтворюють одні й ті самі наукові результати, при цьому подають їх як нові наукові результати. Але необхідно розуміти, що у випадках самоплагіату йдеться не про привласнення чужих результатів, а про некоректне з погляду академічної етики використання раніше опублікованих власних наукових результатів. Це зумовлює специфіку ідентифікації випадків самоплагіату та академічної відповідальності за таке порушення.

Закон України «Про освіту» визначає поняття самоплагіату лише для наукових результатів. Однак, світова практика поширює його і на інші види діяльності, зокрема на результати творчої діяльності. Це варто враховувати закладам освіти при створенні внутрішніх нормативних документів з питань забезпечення академічної доброчесності і встановлювати запобіжники самоплагіату для ширшого кола результатів, що використовуються при оцінюванні освітньої, наукової або творчої діяльності учасників освітнього процесу.

Головними *причинами виокремлення самоплагіату як виду порушень академічної доброчесності є те, що він:*

— знижує довіру суспільства до науки у цілому, а також до наукових результатів окремих осіб та інституцій;

— призводить до отримання необґрунтованих переваг за фактично невиконану роботу; ці переваги можуть полягати в отриманні додаткового фінансування на проведення досліджень, що фактично не виконувалися, підвищенні наукометричних показників автора тощо;

— може порушувати авторські та суміжні права інших фізичних і юридичних осіб, зокрема, видавців та співавторів.

Зверніть увагу! Поняття самоплагіату не варто застосовувати до випадків відтворення наукових результатів автора у публікаціях, які не є науковими. Зокрема, до його публікацій у соціальних мережах, ЗМІ, навчальних та науково-популярних виданнях тощо. Але і в цих випадках відсутність посилань на першоджерело може

бути ознакою інших видів академічної недоброчесності та/або порушення авторських прав інших осіб.

Отже, **типовими прикладами самоплагіату є:**

— *дуплікація публікацій* – публікація однієї й тієї самої наукової роботи (цілком або з несуттєвими змінами) у декількох виданнях, а також повторна публікація (цілком або з несуттєвими змінами) раніше оприлюднених статей, монографій, інших наукових робіт як нових наукових досліджень;

— *дуплікація наукових результатів* – публікація повністю чи частково одних і тих самих наукових результатів у різних статтях, інших наукових працях як нових результатів, які публікуються вперше;

— *агрегування чи доповнення даних* – суміщення раніше опублікованих і нових даних без їх поділу з відповідними посиланнями на попередню публікацію. Агрегування чи збільшення даних може ускладнювати чи унеможлилювати їх коректну інтерпретацію, оскільки дані можуть бути незіставними, мати різні статистичні характеристики, стосуватися нетотожних об'єктів, не враховувати динаміку тощо;

— *повторний аналіз раніше опублікованих даних* без посилання на попередню публікацію цих даних і раніше виконаного їх аналізу.

До самоплагіату не належать перевидання (стереотипні чи перероблені та/або доповнені) навчальних посібників, інших творів, що містять результати наукової, освітньої або творчої діяльності, в яких наведено інформацію про перевидання та/або посилання на перше видання. Також самоплагіатом не є обмежене використання в нових навчальних посібниках фрагментів раніше опублікованих робіт автора, якщо у новій роботі наведено відповідну інформацію, а обсяг дублювання узгоджений з видавцем та замовниками видання.

1.2.3 Фабрикація

Фабрикація — вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі чи наукових дослідженнях.

Актуальна для України і світу проблема наукових публікацій, яка полягає у тому, що в цих роботах нерідко наводяться дані про експерименти, емпіричні дослідження, вимірювання, розрахунки, опитування, інші види досліджень та їх апробацію, які насправді не виконувалися.

Університет штату Пенсильванія розглядає фабрикацію як «побудову та/або додавання даних, спостережень чи характеристик, які ніколи не отримували при збиранні даних або при виконанні експериментів» (Ethical Dimensions of Renewable Energy and Sustainability Systems: 2.1 Falsification, fabrication, plagiarism. URL: <https://www.e-education.psu.edu/bioet533/node/654>).

Офіс доброчесності досліджень Департаменту охорони здоров'я і соціального забезпечення США називає фабрикацією «штучне створення наборів даних чи результатів та їх публікацію чи надання інформації про них, як про результати справжніх досліджень» (Data falsification and fabrication. URL: <http://editorresources.taylorandfrancisgroup.com/data-falsificationand-fabrication>).

Видавництво «Шпрингер» визначає фабрикацію як «вигадкування результатів досліджень» (Data fabrication/data falsification. URL: <https://www.springer.com/gp/authors-editors/editors/datafabrication-data-falsification/4170>).

Фабрикація також може стосуватися вигаданих статистичних та інших даних, які нібито взяті з певних джерел інформації у випадках, коли такі джерела не існують або

не містять відповідної інформації. В таких випадках варто відрізнити фабрикацію від помилок цитування.

Фабрикацією також є використання вигаданих даних поруч зі справжніми, що іноді використовується у випадках, коли справжніх даних не вистачає для обґрунтування висновків дослідження.

Отже, **фабрикація**:

— наведення в наукових роботах вигаданих чи неперевірених даних, зокрема статистичних, результатів експериментів, розрахунків чи емпіричних досліджень, фотографій, аудіо- та відеоматеріалів тощо;

— посилання на вигадані джерела інформації або навмисне посилання не на справжнє джерело;

— приписування іншим особам текстів, думок чи ідей, яких вони не висловлювали чи не публікували.

1.2.4 Фальсифікація

Фальсифікація — свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень.

Актуальна для України і світу проблема наукових публікацій, яка полягає у тому, що автори вносять зміни до результатів досліджень або приховують окремі результати з метою позбавлення від даних, що спростовують або не підтверджують гіпотези, які вони захищають, висновки, які вони роблять, тощо.

Університет штату Пенсильванія визначає фальсифікацію як зміну результатів досліджень (даних) або пропуски в них для підтвердження тверджень, гіпотез, інших даних тощо. Фальсифікація може передбачати викривлення інформації про інструменти дослідження, матеріали чи процеси. Маніпулювання зображеннями чи поданням даних в інший спосіб, що спотворює дані або змушує занадто багато читати між рядками, також може вважатися фальсифікацією (Ethical Dimensions of Renewable Energy and Sustainability Systems: 2.1 Falsification, fabrication, plagiarism. URL: <https://www.e-education.psu.edu/bioet533/node/654>).

Офіс доброчесності досліджень Департаменту охорони здоров'я та соціального забезпечення США називає фальсифікацією «маніпулювання матеріалами досліджень, обладнанням чи процесами, а також зміни чи пропуски даних чи результатів таким чином, що дослідження будуть неточно відображені у публікації про них» (Data falsification and fabrication. URL: <http://editorresources.taylorandfrancisgroup.com/data-falsificationand-fabrication>).

Видавництво «Шпрингер» визначає фальсифікацію як «маніпулювання результатами досліджень для створення помилкового уявлення. Воно включає маніпулювання зображеннями, видалення «викидів» чи незручних результатів, зміну, додавання чи пропуск точок даних тощо» (Data fabrication/data falsification. URL: <https://www.springer.com/gp/authors-editors/editors/datafabrication-data-falsification/4170>).

Отже, **фальсифікація**:

— необґрунтоване корегування результатів власних наукових досліджень (таке, що не базується на повторних чи додаткових дослідженнях, вимірюваннях або розрахунках, виправленні виявлених помилок тощо);

— наведення в наукових роботах свідомо змінених літературних даних і даних, отриманих з інших джерел, зокрема статистичних, результатів експериментів,

розрахунків чи емпіричних досліджень, фотографій, аудіо- та відеоматеріалів тощо, без належного обґрунтування причин і зазначення методики їх корегування.

1.2.5 Обман

Обман — надання завідомо неправдивої інформації стосовно власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу.

Форми обману:

- імітація освітньої та наукової діяльності;
- неправдиве співавторство:
 - приписування співавторства особам, які не брали кваліфікованої участі у дослідженні та підготовці публікації (зокрема, це стосується зарахування до авторів керівників установ і підрозділів, які безпосередньо не брали участі у виконанні роботи, працівників, які здійснювали лише технічну допомогу, тощо);
 - невключення до співавторів осіб, які брали активну кваліфіковану участь у дослідженні та підготовці публікації, зокрема у постановці цілей та завдань роботи, формулюванні її висновків, розробці алгоритмів, аналізі результатів експериментів та розрахунків, написанні тексту тощо;
 - свідоме викривлення посилань на джерела, свідоме викривлення інформації, що міститься у джерелах, на які зроблені посилання (в деяких випадках це може також бути академічним плагіатом);
 - проходження процедур контролю та оцінювання результатів навчання підставними особами;
 - надання відгуків або рецензій на наукові або навчальні роботи без належного проведення їх експертизи, тощо.

Формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація.

1.2.6 Сервіси для перевірки текстів і зображень на унікальність

Plag <https://www.plag.com.ua> — надійна міжнародна мультимовна платформа з виявлення ознак плагіату. Plag працює з більш ніж 120 країнами та спеціалізується на наданні послуг, що пов'язані з текстовими матеріалами, особливо з виявленні схожості текстів (перевірка на плагіат) з інтернет-джерелами та опублікованими матеріалами. Запропоновано комплексний набір функцій, зокрема видалення плагіату і перевірку граматики, що поліпшить якість і точність вашої роботи. Без обмеження кількості слів. Для користування інструментом потрібна реєстрація. Платні трайфи стартують від € 10. Однак для українців надається можливість отримання безкоштовних детальних звітів як знак підтримки під час війни. Сервіс має український інтерфейс та підтримує українську мову.

Antipla <https://antip.la> сервіс для пошуку ознак плагіату. Потрібна реєстрація. Для перевірки тексту потрібно зареєструватися на сайті, потім завантажити документ або скопіювати текст, який потрібно перевірити. Аналіз тексту триває досить швидко. Після завершення перевірки отримаєте результат із детальною інформацією про наявність плагіату. Є можливість безкоштовної перевірки. Сервіс має український інтерфейс та підтримує українську мову.

Plagiarisma <https://plagiarisma.net/> — програма перевірки тексту на запозичення. Програма дозволяє перевіряти тексти та виявляти збіги на будь-якій сторінці в інтернеті. Plagiarisma підтримує Google, Yahoo, Babylon, Google Scholar і

Google Book. Працює на Windows, Android, BlackBerry. Має онлайн-версію або ж може бути завантажена та встановлена на комп'ютер. Безкоштовна реєстрація надає широкі можливості пошуку плагіату. Сервіс не має українського інтерфейсу, перевірка підтримується понад 190 мовами у тому числі й українською.

StrikePlagiarism.com <http://strikeplagiarism.com/uk/> — антиплагіатна інтернет-система, яка автоматично перевіряє оригінальність тексту. У системи простий і зручний для користування інтерфейс, є український інтерфейс. Документи можна завантажувати в систему в багатьох популярних формах (DOC, ODT, TXT, PDF), відсутні обмеження на обсяг документу. Текст порівнюється з ресурсами інтернету та базою даних системи. Потрібна реєстрація. Перевірка на індивідуальному обліковому записі 500 символів 10 разів в місяць — безкоштовна. Перевірити 18 000 символів коштує 2.33 EUR, 2.5 USD, 110 UAH.

EduBirde <https://edubirdie.com/perevirka-na-plagiat> — онлайн-платформа для перевірки текстів на плагіат, що надає можливість перевірки онлайн безкоштовно без реєстрації (але є обмеження на кількість безкоштовних перевірок на місяць). Для перевірки тексту потрібно його скопіювати та вставити у відповідне вікно, натиснути кнопку «перевірити» та зачекати на звіт. Можна також завантажити повністю весь документ. Потрібно декілька хвилин для отримання відповідного звіту про поширеність плагіату в тексті і список джерел в Інтернеті, які містять такі самі слова, словосполучення чи речення. Не унікальні елементи будуть підкреслені. Має англійський інтерфейс, але підтримує й українську мову.

Copywritely <https://copywritely.com> — сервіс українських розробників дає змогу перевіряти текст на унікальність, завантажити документ у форматі .doc чи .docx або вставивши скопійований текст у вікно перевірки, або указавши URL. Для нових користувачів передбачено 5 безкоштовних перевірок тексту, які стають доступними одразу після реєстрації за електронною поштою. Платні тарифи стартують від \$ 29/міс (залежно від кількості сторінок, які плануєте перевіряти на місяць). Платформа працює з 11 мовами, серед яких і українська (хоча в інтерфейсі, на жаль, української нема).

Smodin <https://smodin.io> — багатофункціональний сервіс, який дає змогу перевіряти тексти на унікальність і плагіат, порівнюючи їх із даними з Google і Bing. Має український інтерфейс та підтримує українську мову. Є можливість завантаження файлів у різних форматах, виявлення джерел плагіату. Додаткові можливості — порівняння тексту та виявлення штучного інтелекту (ШІ). Він використовує ШІ для створення нових варіантів тексту, зберігаючи його зміст і стиль. Безкоштовний онлайн-інструмент має обмеження на 5 перевірок/тиждень та ліміт величини тексту (до 1500 символів за один раз). Щоб отримати доступ до більших можливостей, сервіс пропонує створити акаунт. Після швидкої реєстрації за електронною поштою користувачу надаються 5 перевірок на день. За \$ 5 на місяць пропонується популярний тариф з необмеженою кількістю спроб.

Candy Content <https://candy-content.com> — український сервіс перевірки унікальності та антиплагіат-контроль, який ставить за мету забезпечити користувачам високу точність та надійність у виявленні плагіату в текстах будь-якою мовою. Є український інтерфейс. Candy Content має доступ до масиву документів у пошукових системах (таких як Google), що налічує близько 400 мільярдів записів. А це означає, що результати перевірки будуть максимально точними та надійними. Алгоритм перевірки враховує різні види плагіату, включаючи пряме копіювання та

перепаразування. Система формує звіт, у якому зазначаються відсоток запозичення, знайдені збіги та їхні джерела. Для перевірки тексту потрібно пройти реєстрацію, вказавши e-mail, або за допомогою Google-авторизації, що максимально швидко та зручно.

Скенді <https://skandy.co/ua> — український інструмент перевірки тексту на плагіат, що пропонує 5 безкоштовних кредитів на визначення унікальності. Один кредит дорівнює 2000 символів. Можливість завантаження файлів у різних форматах або URL-посилання, сканування тексту з зображень. Інтерфейс 4-ма мовами, зокрема й українською. Необхідна реєстрація. Чекер на плагіат генерує звіт, який можна завантажити у pdf. Має додаток Skandy Detector плагіату для смартфона.

Citation Machine Plus <https://www.citationmachine.net/grammar-andplagiarism/> — сервіс, який дозволяє перевірку на наявність ознак плагіату і повну перевірку граматики англійських документів. Сервіс не має українського інтерфейсу, але працює і з українською мовою. Вбудована перевірка ознак плагіату Citation Machine Plus може допомогти уникнути випадкового вживання чужих слів без посилання на них. Якщо програма все-таки виявить проблему, можна скористуватися її інструментами цитування, щоб швидко створити посилання. Для роботи потрібно створити профіль. Сервіс має безкоштовну базову версію і розширену платну.

РОЗДІЛ II. НАУКОВА СТАТТЯ

2.1. Наукова стаття

Стаття – 1) науковий або публіцистичний твір невеликого розміру в збірнику, журналі, газеті; 2) самостійний розділ, параграф у юридичному документі, описі, словнику.

Наукова стаття – жанр наукової публікації, що містить результати наукового дослідження.

Наукові статті публікуються в періодичних наукових журналах або в неперіодичних збірниках наукових робіт. *Наукова стаття є одним із найбільш поширених способів публікації наукових результатів.* Для її написання використовують науковий варіант науково-технічного чи науково-гуманітарного підстилів наукового стилю.

Стиль – сукупність взаємопов'язаних мовних засобів, що обслуговують певну сферу інформаційної діяльності людини.

Для наукового стилю характерне використання науково термінологічної лексики, слів іншомовного походження, лексем з абстрактним значенням. Застосовується іменниковий характер висловлювання, широко вживаються дієслівно-іменні конструкції. Емоційна та експресивна лексика науковим текстам не властива. Лексичні текстові одиниці репрезентують узагальненість, логічність, точність, аргументацію викладених тверджень. Для синтаксису наукового стилю характерне вживання ускладнених конструкцій: розгорнутих складних речень, дієприкметникових та дієприслівникових зворотів, вставних слів, словосполучень і речень. Науковому тексту притаманні насиченість формулами, таблицями, діаграмами та поділ на розділи та підрозділи.

Отже, *ознаками мови наукової статті є* логічність, ясність, стислість, точність наукової термінології, вірогідність вихідної інформації, критичність у відборі фактів, доказовість змісту тексту, завершеність (цілісність розкриття одного або кількох питань), логічність і обґрунтованість висновків, наявність міркувань і посилань.

Зверніть увагу! Наукові статті виконують такі функції:

- *дослідницьку* – містять результати наукового дослідження та є джерелом нового знання;
- *презентаційну* – представляють дослідника в науковому товаристві, показують його внесок у створення нового знання;
- *оцінкову* – оцінюють стан наукових досліджень з тієї чи тієї проблеми;
- *комунікативну* – слугують способом спілкування дослідників.

2.2. Види наукових статей

Залежно від обсягу викладеного матеріалу та спрямованості дослідження **наукові статті поділяють на:**

- дослідницькі статті;
- наукові повідомлення;
- оглядові наукові статті;
- теоретичні статті;
- методологічні статті;
- аналітична стаття;
- емпірична стаття.

У **дослідницькій статті** (Research Articles) — є найпоширенішим типом наукових публікацій. Автор розгорнуто подає результати наукового дослідження та репрезентує нові наукові знання.

Автор обирає проблему, відбирає метод дослідження (експеримент, спостереження, аналіз тощо) та обговорює власні результати в контексті наявного наукового знання з проблеми. Це може бути дослідження певного явища, об'єкту, наявного знання.

Різновидом дослідницької статті є **методична стаття** (Methodological Articles) . У ній автор пропонує та описує новий метод чи нову модифікацію існуючого методу. Відмінністю таких статей є максимальна деталізація ходу експерименту чи спостереження. Існують спеціалізовані журнали, що публікують лише методичні статті (наприклад «*Nature Methods*»).

Рекомендований обсяг дослідницької статті – 20-40 тис. знаків (0,5-1,0 друк. арк.).

У **науковому повідомленні** автор коротко, без деталізації, викладає результати наукового дослідження, акцентуючи увагу на основних аспектах нових наукових знань.

Рекомендований обсяг наукового повідомлення – 14-20 тис. знаків (0,35-0,5 друк. арк.).

Оглядова наукова стаття (Review Articles) — є важливим типом наукових публікацій, які узагальнюють і аналізують існуючі знання з певної теми або галузі досліджень. Містить узагальнену інформацію про значну кількість досліджень у тій чи тій науковій галузі за визначений період часу. У ній автори критично розглядають інформацію з певної теми, структурують її, пропонують нові напрями і підходи досліджень.

Рекомендований обсяг оглядової наукової статті – 20-40 тис. знаків (0,5-1,0 друк. арк.).

Отже, оглядові статті – наукові роботи, у яких представлено огляд праць вчених з тематики, яку досліджує автор.

Теоретичні статті (Theoretical Articles) — цей тип наукових публікацій фокусується на розвитку та аналізі теорій, моделей та концепцій у певній галузі знань. Вони спрямовані на поглиблення розуміння наукових явищ та процесів через абстрактне мислення, логічні висновки та систематизацію знань. Теоретичні статті представляють нові теорії або моделі, а також удосконалюють або критикують існуючі.

Теоретична стаття специфічна тим, що містить більший обсяг цитованих джерел, так як передбачає огляд актуальних наукових даних. Вітається не менше 20-25 авторських джерел літератури.

Методологічні статті (Methodological Articles) — є науковими публікаціями, що зосереджуються на розвитку, описі та оцінці методів і методологічних підходів, використовуваних у наукових дослідженнях. Ці статті допомагають дослідникам вибирати та застосовувати найбільш підходящі методи для їхніх досліджень, а також сприяють вдосконаленню існуючих методик.

Аналітична стаття (Analytical article) — статті представляють собою наукові публікації, які зосереджуються на детальному аналізі певних явищ, проблем або подій з метою розкриття їх структури, взаємозв'язків і наслідків. Основна мета таких статей полягає в систематизації інформації, виявленні закономірностей та представленні нових інтерпретацій наукових або соціальних явищ.

Її відмінність – автор використовує методи дослідження, які є загальноприйнятими. Такі роботи мають бути написані лише у науковому стилі, тому автор має використовувати спеціальні терміни та визначення.

Емпірична стаття (Empirical article) — стаття, яка базується на результатах емпіричних досліджень, які включають збір і аналіз фактичних даних. Основна мета таких статей полягає в тому, щоб представити нові наукові відомості, отримані через спостереження або експерименти, та інтерпретувати їх в контексті наукових теорій та практичного застосування.

Емпірика — все те, що отримано шляхом експерименту, на практиці, засноване на досвіді, спостереженні.

2.3. Структура наукової статті

У процесі розвитку науки структура наукової статті постійно вдосконалюється. На сьогодні вона не є уніфікованою для всіх наукових фахових видань. Це зумовлено різними чинниками, а саме: редакційною політикою того чи того видання, концепцією наукового журналу тощо. Важливим викликом часу для редакцій сучасних наукових фахових видань є потреба долучитися до світового інформаційного простору: увійти до міжнародних наукометричних баз, доєднатися до реферативних сайтів, досягти належного рівня цитування за межами країни, а отже, здобути міжнародне визнання. А це можливо лише за умови розміщення у виданнях якісних публікацій з грамотно вибудованою структурою.

Отже, існують різні види наукових статей, але їх об'єднує загальна структура. В основному статті складаються з таких частин:

Назва статті – структурна частина наукової праці. Головними особливостями є змістовність та стислість. Переглянувши назву статті, читач має зрозуміти, про що в ній йтиметься. Назва публікації, як і текст усєї роботи, мають бути виконані в науковому стилі. У назві повинні бути основні ключові слова, які передають основну думку статті. Отже, вибір теми наукової статті є першим і критичним кроком у процесі підготовки.

Анотація наукової роботи являє собою інформацію, що коротко описує статтю. Цей розділ статті автор пише після того як була виконана робота. У цьому розділі представлено характеристику тематики статті, описується проблематика, мета роботи та результати, отримані у підсумку. Обов'язково автор повинен зазначити, що нового представлено у матеріалі, порівняно з тим, що було вивчено раніше та представлено в інших наукових працях.

Ключові слова – набір основних термінів, що передають зміст статті. Вони допомагають читачеві знайти наукову статтю в електронних базах. Залежно від вимог журналу, де автор розміщуватиме свою роботу, кількість ключових слів може становити від 4 до 8.

Постановка проблеми. Автор публікації зазначає актуальність теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Автор подає огляд літератури і попередніх досліджень з визначеного та суміжних питань (показує рівень висвітлення досліджуваної ним проблеми іншими науковцями), вказує мету і завдання наукової праці. За потреби, автор може назвати об'єкт і предмет дослідження.

Для передавання мотивації актуальності теми і важливості дослідження використовують такі мовні кліше:

- важливого значення набуває питання...;
- однією з актуальних проблем... сьогодні варто назвати...;

- соціальне значення теми визначається...;
- серед проблем, пов'язаних із...;
- уважного ставлення дослідників останнім часом вимагає питання...;
- у зв'язку з... особливого значення набуває питання...

Проблема

- ...перебуває в центрі уваги...;
- ...заслужує на особливу увагу...;
- ...посідає важливе місце...;
- ...є актуальною...;
- ...давно на часі...;
- ...цілком на часі...;
- ...є малорозробленою, ...дискусійною, ...недослідженою...;
- ...фрагментарно висвітлювалася в...;
- ...не була об'єктом спеціального вивчення...;

Важливо

- ...дослідити...;
- ...описати (здійснити опис)...;
- ...узагальнити...;
- ...вивчити...;
- ...встановити...;
- ...пояснити...;
- ...систематизувати...;
- ...охарактеризувати (дати характеристику)...;
- ...класифікувати...;
- ...визначити...;
- ...підсумувати...;
- ...проаналізувати...;
- ...з'ясувати...;
- ...розробити...;
- ...здійснити експеримент...;
- ...простежити...;
- ...виявити...;
- ...експериментально перевірити...

Мету і завдання статті допомагають сформулювати такі *мовні засоби*:

Мета статті – дослідити..., простежити..., визначити..., підсумувати..., здійснити опис..., узагальнити..., вивчити..., систематизувати..., охарактеризувати..., експериментально перевірити...

Статтю присвячено такому питанню...

Мета статті полягає в тому, щоб...

Метою статті є встановити... визначити... проаналізувати... описати... охарактеризувати...

У статті порівнюється (порівнюються)... вивчається (вивчаються)... з'ясовується (з'ясовуються)...

Виклад основного матеріалу. Вказана структурна частина є найбільшою за обсягом (займає дві третини обсягу тексту), оскільки містить вичерпну інформацію про результати наукового дослідження. Автор аналізує власні результати, порівнює їх з тематично дотичними результатами інших досліджень, вказує межі застосування власних висновків та пропонує подальші напрями наукових розвідок.

Виклад суті дослідження у статті містить такі мовні кліше:

Є підстави вважати...

Умови та хід експерименту дозволяють висунути гіпотезу...

Перевіримо запропоноване припущення...

Однією з найважливіших особливостей (чого?) ... є ...

Об'єкт дослідження характеризується такими особливостями:...

Зібраний матеріал підлягає структуруванню...

Висновок — коротке формулювання отриманих результатів. Тут коротко описується досягнута мета, видаються основні думки.

Зверніть увагу! Готуючи висновки, перевіряють узгодженість між назвою, метою, завданнями статті. Водночас стежать, щоб висновки не повторювали вступу. Вони визначають, чи повноцінним був діалог автора статті з читачем, чи досягнуто мети теоретичної або експериментальної розвідки. У висновках вказують, що в результаті наукового дослідження і виконання завдань зібрано відповідний матеріал, пояснюють наукове і практичне значення роботи.

Проведення самоконтролю виконаної роботи на змістовому, логічному, мовностилістичному рівнях. *Перевірка тексту статті на відповідність:*

- чинним правописним нормам;
- вимогам наукового стилю;
- оформлення цитат і посилань.

Зверніть увагу! Потрібно з'ясувати, чи назва статті відображає основну ідею змісту, чи не є вона громіздкою (понад 10 слів); чи логічно вмотивована структура.

Важливо перевірити цитування, посилання, висловлювання, усунути мовні огріхи.

РОЗДІЛ III. ЦИТУВАННЯ. ПОСИЛАННЯ

Обов'язковим компонентом будь-якої наукової роботи є наукове цитування. Так, у наукових роботах наводяться посилання на джерело, з якого запозичено матеріали або окремі результати, або на ідеї та висновки з яких розробляються проблеми, завдання, питання, вивченню яких присвячена робота. Такі посилання дають можливість знайти відповідні джерела, перевірити достовірність цитування, одержати необхідну інформацію про ці джерела (його зміст, мову, об'єм).

Правильне використання цитат та оформлення посилань у наукових роботах є важливою складовою дотримання принципів академічної доброчесності та сприяє якісному інтегруванню українських дослідників у світову систему наукової комунікації.

Правила оформлення посилань та цитувань включено в систему міжнародних стандартів ISO17 та Державних стандартів України:

— ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання».

— ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання».

Отже, **цитата** — це дослівне відтворення фрагменту якогось тексту з обов'язковим посиланням на джерело.

Цитати використовуються для:

- посилань на авторитетні думки експертів у певній галузі;
- підтвердження власної точки зору, надання власних аргументів;
- критичного аналізу того чи іншого твердження.

Не можна:

- цитувати ненадійні джерела;
- надмірно цитувати (оптимальний обсяг наведених цитат в наукових роботах має становити приблизно 25% загального обсягу роботи).

3.1. Види цитування

1. Непряме:

- перефразування;
- узагальнення.

2. Пряме.

3.1.1 Непряме цитування

У наукових роботах найбільш поширеним видом цитування є непряме цитування, або *парафраз* — переказ цитати (зазвичай, невеликого фрагменту) своїми словами з обов'язковим посиланням на джерело цитування. При викладі інформації своїми словами не допускається викривлення первинного сенсу тексту.

Непряме — переказ думок іншого автора своїми словами:

- *перефразування* — передача оригінальних ідей власними словами зі зміною структури речення;
- *узагальнення* — скорочення великого обсягу тексту до концентрованого огляду.

Приклади перефразування

Пряма цитата	Перефразування
«Однак потрібно відзначити, що сфера готельної індустрії характеризується жорсткою конкуренцією на ринку, яка обумовлена бурхливим розвитком готельних послуг»[4, с.217].	Автор зазначає, що існує жорстка конкурентна боротьба між підприємствами готельного бізнесу, пов'язана з розширенням асортименту послуг, які надаються цими підприємствами [4, с.217].
«Конкурентоспроможність підприємства досягається при тривалій і бездоганній роботі на ринку»[4, с.218].	Автор робить висновок, що підприємство яке працює тривалий час і надає високий рівень сервісу, має переваги перед новоствореним підприємством або тим, що працює на ринку короткий проміжок часу [4, с. 218].

Для перефразування необхідно вибирати лише головні, істотні моменти повідомлення. Перефразування стосується лише змісту ідеї того, хто говорить, а не його почуттів і ставлення до цієї ідеї.

Зверніть увагу! Без посилання на джерело або при дослівному списуванні без лапок текст є *плагіатом!*

Використання парафразу в науковій роботі є незамінним в наступних випадках:

- оригінальні цитати надто об'ємні для прямого цитування;
- необхідно представити узагальнену інформацію при одночасному посиланні на декілька джерел;
- необхідно коротко викласти зміст теоретичної концепції або процедури і результати досліджень, на які дається посилання в роботі.

Як перефразувати текст?

- використовуйте власні слова для висловлення чужих ідей та додавайте посилання;
- передавайте власне розуміння думок іншого автора;
- використовуйте різні типи лексики одного і того ж значення;
- змінюйте порядок слів та структуру тексту, об'єднуйте речення;
- правильно оформлюйте посилання на джерела.

Для того щоб зробити правильне перефразування, потрібно описати зміст тексту своїми словами, зберігаючи первинний сенс тексту.

Парафраз рекомендується вживати при цитуванні робіт іноземною мовою.

Зверніть увагу! Наукові терміни, запропоновані іншими авторами, не беруться в лапки, виключаючи випадки, коли необхідно підкреслити специфічність авторського терміну, а також у випадках явної полеміки з автором.

Наприклад:

1. Б.І. Додонов виділяє у зв'язку з цим мрію-гру, характерну для дітей і підлітків, у яких предмет бажань часто буває настільки нереальним, що його недосяжність усвідомлюють навіть самі мрійники (по суті, мова йде про фантазії, мрії).

2. Тому потреби «латентні» (Д.А. Леонтьєв) або «потенційні» (В.С. Магун) є не що інше, як знання про ті потреби, які з'являються («знані потреби»).

Узагальнення дозволяє одним реченням передати зміст цілого розділу або авторської праці.

Як узагальнювати:

- виділяти основні положення та ідеї тексту оригіналу;
- максимально очищати текст від допоміжних елементів та додаткових авторських пояснень;
- надавати власні міркування щодо здійсненого узагальнення.

Приклад узагальнення:

Таблиця 3

Пряма цитата	Узагальнення
Менеджмент (англ. - to manage) - буквально означає керівництво людьми. У даний час існує безліч визначень менеджменту. В «Оксфордському словнику англійської мови» менеджмент визначається як: спосіб, манера поводження з людьми; влада і мистецтво управління; особливого роду сміливість і адміністративні навички; орган управління, адміністративна одиниця. У «Словнику іноземних слів» менеджмент, перекладається як управління виробництвом з метою підвищення ефективності виробництва і його прибутковості [3, с. 15].	Автор О. А. Карлова дає визначення терміну менеджмент і наводить декілька прикладів серед існуючих визначень менеджменту в «Оксфордському словнику англійської мови» і «Словнику іноземних слів» [3, с. 15].

3.1.2 Пряме цитування

Для підтвердження власних аргументів посиланням на авторитетне джерело, або для критичного розбору того чи іншого друкованого твору, слід наводити цитати. Академічний етикет вимагає точної репрезентації цитованого тексту, так як найменше скорочення може спотворити зміст, який був закладений у текст автором.

Пряме — дослівне відтворення оригінального тексту.

Приклад прямого цитування:

«Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень» [1, с.4].

Отже, загальні вимоги до цитування:

1. Текст цитати береться в лапки і наводиться в тій граматичній формі, в якій він даний в джерелі, із збереженням особливостей авторського написання.
2. Цитування повинно бути повним, без довільного скорочення цитованого тексту і без перекручень думки автора.
3. Пропуск слів, речень, абзаців при цитуванні допускається без перекручення авторського тексту і позначається трьома крапкам.
4. При цитуванні кожна цитата повинна супроводжуватися посиланням на джерело, бібліографічний опис якого наводиться відносно з вимогами до оформлення списку використаних джерел.

Зверніть увагу! Незважаючи на суворі правила дослівності цитування, в рідкісних випадках допускається зміна тексту цитати, а також пропуск слів, речень, абзаців без спотворення сенсу цитованого тексту.

Дослівне викладення цитат є «козирем» наукового огляду, але їх застосування в роботі повинно бути обґрунтованим. Особливу увагу треба приділити кількості, обсягу та науковій значущості наведених цитат.

Надто велика кількість прямих цитат на кожній сторінці, слідування цитат одна за одною без належного авторського аналізу створює (найчастіше, виправдано) враження несамостійності всієї роботи в цілому.

Зверніть увагу! Не рекомендується починати абзаци з цитати, а також вмішувати одну цитату відразу після іншої.

Щоб не допустити дослівного переписування чужого тексту, слід варіювати форму цитування. *Цитування не обов'язково має бути прямим. Пряма цитата необхідна там, де важливо все сказане автором аж до інтонаційних нюансів і стилю, а саме:*

– коли в цитованому джерелі представлений оригінальний погляд на питання, міститься широке визначення, авторське трактування предмета дослідження; – коли використовується поширена цитата на підтвердження особистих висловлювань;

– коли позиція автора піддається критиці або повністю наводяться найбільш характерні і вразливі місця його творів;

– коли аналізується сам текст, особливості авторського стилю (наприклад, у літературознавчих і філологічних роботах).

В інших випадках цитування може бути непрямим, тобто близьким до тексту переказом думок автора.

Необхідно уникати цитат, авторство яких є неперевіреном, або в яких міститься загально визнані або банальні твердження.

Наприклад:

1. (грамотна цитата) На думку І.М. Сеченова, м'яз є аналізатором не тільки простору, але й часу: «Близькість, далечінь і висота предметів, шляхи і швидкість їх рухів – все це продукти м'язового почуття... Будучи у нестабільних рухах дробовим, те ж саме рефлексивно почуття стає вимірювачем або нестабільним аналізатором простору і часу» [25, с. 38].

2. У своїй роботі С.В. Светлаков стверджує: «Краса врятує світ!» [6, с. 13] (неграмотна цитата, автор цієї відомої фрази не С.В. Светлаков).

3. На думку Г.Ю. Мартиросяна, «соціальні групи можна розділити на малі і великі групи» [8, с. 17] (неграмотна цитата, поділ на малі і великі соціальні групи широко поширений в гуманітарних науках, фраза вимагає цитати тільки в тому випадку, якщо робота присвячена історії розвитку поглядів на соціальні групи і якщо Г.Ю. Мартиросян стояв біля витоків дослідження даного питання).

При використанні в роботі дослівних цитат слід звертати особливу увагу на обсяг цитованого тексту. Розмір цитати не повинен бути великим – передбачається, що цитований текст являє собою компактний виклад, короткий, але при цьому інформативний фрагмент тексту. Стислість цитати досягається за рахунок ретельного відбору в тексті першоджерела найбільш характерних і яскравих авторських висловлювань, а також за рахунок скорочення цитованих фрагментів.

Зверніть увагу! Прийнято вважати, що в наукових текстах цитати не повинні перевищувати 25% загального обсягу роботи.

При оформленні цитат у науковому тексті використовуються загальні правила оформлення цитат, прийняті в українській мові.

У наукових текстах можливе застосування різних видів цитат. Іноді, в якості цитати наводиться ціле речення або кілька речень, іноді досить процитувати тільки фразу або окремі витяги з речення. Різні форми цитування вимагають знання правил оформлення цитат і їх грамотного включення в основний текст роботи.

При цитуванні частини речення чи включенні фрагмента цитати в структуру основного речення, нерідко виникають складнощі з написанням прописних букв, а також розстановкою знаків пунктуації в цитаті. У дійсності, ці правила не представляють ніякої особливої складності.

Правила укладення цитат в лапки:

1. Весь цитований текст береться в лапки. При цьому лапки ставляться тільки на початку і в кінці цитати, незалежно від того, якого розміру цитата, і скільки в ній речень або абзаців.

2. Поділ на абзаци в цитованому тексті зберігається і в цитаті, за винятком невеликих фрагментів тексту, що мають початок в одному абзаці і закінчення в другому.

3. В оформленні цитат слід застосовувати той же вид лапок, який використовується у всьому тексті. Прийнятими для наукових документів лапками є ялиночки (« »).

4. Якщо в цитованому фрагменті частина тексту необхідно взяти в лапки, зображення лапок повинно бути відмінним від зображення зовнішніх лапок. В якості внутрішніх лапок прийнято вживати лапки (« »).

Всі знаки пунктуації всередині цитати повинні в точності відтворювати авторську пунктуацію.

Прописні і малі літери в цитатах. Згідно з правилами написання великих і малих літер у цитатах, *цитату починають з прописної букви в наступних випадках:*

— коли цитатою починається речення, навіть якщо в ній опущені початкові слова і вона відкривається трьома крапками;

— коли цитата стоїть після слів, які вводять її в текст, з двокрапкою, яка є початком речення;

— коли цитата стоїть після слів, які вводять її в текст, з двокрапкою, яка починається власним ім'ям.

Вимоги до пунктуаційних оформлення цитат. Всі знаки пунктуації всередині цитати повинні в точності відтворювати авторську пунктуацію:

1. Якщо цитата завершує речення, крапка ставиться після того, як закриються лапки.

2. Якщо цитований вислів являє собою авторське питання або вигук, знак питання або знак оклику, поставлений автором, залишається всередині лапок.

3. Якщо цитата повністю відтворює речення з цитованого тексту, то вона починається з прописної букви в усіх випадках, крім одного – коли ця цитата являє собою частину речення студентської роботи.

Цитування за вторинними джерелами. В області гуманітарних наук нерідкі випадки, коли вторинні джерела (навчальні видання, популярна література) являють собою компілятивні роботи, автори яких не завжди жорстко дотримуються правил цитування (найчастіше це дозволяє формат таких видань). Процитувавши у своїй науковій роботі вторинне джерело без уточнення авторства приведених у ньому тверджень, ви ризикуєте продовжити ланцюжок плагіату і серйозно дискредитувати себе в очах колег.

Наприклад, описуючи в науковій роботі види страхів, автор написав наступне: «Так, наприклад, А. Курпатов пише: «Страхи бувають двох видів – нормальні і невротичні». Читач, знайомий з класичними науковими працями в галузі психології та психоаналізу, без праці помітить, що автор повторив відомий поділ, але присвоїв його авторство сучасному популярному автору, виявивши цим свою некомпетентність. Таким чином, при підготовці наукових робіт рекомендується звертатися до першоджерел інформації (монографій, наукових статей, дисертацій тощо).

Зверніть увагу! Використання вторинних джерел є обґрунтованим тільки на етапі знайомства з проблемою дослідження і дослідження основного категоріального-термінологічного апарату роботи.

При цитуванні тексту по вторинному джерелу необхідно вказувати не тільки джерело оригінального тексту, але й джерело, з якого взята цитата.

Іноді при цитуванні за вторинними джерелами посилання оформляють з використанням слів «Цит. по:», «Цит. за кн.:», «Цит. за ст.:». Формат наукової роботи не припускає такі форми посилань. Тому рекомендується згадувати джерело оригінального тексту і джерело, з якого був узятий цей текст, у вступних словах до наведеної цитати. При цьому у списку використаних джерел посилання дається на вторинне джерело, в якому була знайдена цитата.

Наприклад:

1. Фр. Полан наводить слова композитора Г. Берліоза про його переживання під час диригування ним виконанням одного з його творів: «...Коли я побачив картину страшного суду, почув відозву, проспівану шістьма басами в унісон ... ці крики жаху натовпу, зображені хором, коли все це було передано так, як я задумав, то мною оволодів судомний трепет. Правда, я з ним впорався до кінця п'єси, але потім я змушений був присісти і дати відпочити оркестру кілька хвилин, бо я не міг триматися на ногах і побоювався, що дирижерська паличка випаде у мене з рук».

2. Свідчення на користь такої інтерпретації процесу інкубації призводить Ж. Адамар. Він цитує опис безсонної ночі А. Пуанкаре, протягом якої дозріло рішення складної задачі, за допомогою роботи підсвідомого «Я».

3. Для підтвердження думки про важливість цього шляху розповсюдження інформації Московічі звертається до роботи П. Бергера і Т. Лукмана «Соціальне конструювання реальності» (...) і цитує з неї наступний вислів: «Найважливішим засобом підтримки реальності є розмовне спілкування. Можна розглядати повсякденне життя індивіда в термінах безперервної роботи апарату розмовного спілкування, який постійно підтримує, видозмінює і реконструює його суб'єктивну реальність».

Цитування джерел іноземною мовою. Наявність у науковій роботі посилань на роботи іноземних авторів показують рівень теоретичної розробки проблеми, свідчать про вашу дослідницьку активність. У більшості випадків використання іноземних джерел є обов'язковою вимогою для сучасної наукової роботи. Ознайомлення з останніми світовими досягненнями в досліджуваній області не тільки є запорукою створення актуальної наукової роботи, але і дозволяє вам долучитися до світового наукового діалогу, познайомитися з сучасними науковими дослідженнями і, можливо, знайти колег-однодумців.

У той же час, на практиці посилання на роботи іноземних авторів нерідко наводяться за вторинними джерелами або переказаними навчальними виданнями.

Багато в чому така практика обумовлена непевністю в правильності цитування іноземних джерел.

Для того, щоб зменшити цю невпевненість, нагадаємо основні правила, яких слід дотримуватися при цитуванні робіт іноземною мовою та посиланнях на зарубіжних авторів.

Згадка іноземних прізвищ та ініціалів. Прізвища іноземних авторів наводяться тією мовою, якою написана наукова робота (українською). Поруч в дужках приводиться оригінальне написання прізвища та ініціалів. У разі, якщо в роботі дається посилання на широко відомого у вітчизняній науці іноземного автора, додаткового написання оригінального імені не потрібно.

Наприклад:

1. Одне з найбільш цікавих психологічних втілень ідеї усвідомлення – теорія потреб С. Мадді (S. Maddi) [40], який виділяє поряд з біологічними і соціальними потребами групу так званих психологічних потреб – потреби в уяві, судженні і символізації.

2. Крайніми варіантами «жорсткого детермінізму» вважаються психоаналіз З. Фрейда.

Для коректного вживання прізвищ та ініціалів зарубіжних авторів слід перевірити традицію їх перекладу на українську мову, звернувшись до україномовних публікацій близької тематики. У разі, якщо прізвища авторів раніше не згадувалися в україномовних джерелах, слід запропонувати авторську транслітерацію прізвища та ініціалів, бажано, вироблену за правилами транслітерації іноземних прізвищ.

Зверніть увагу! У списку використаних джерел назви іноземних публікацій, прізвища, ініціали авторів та решта бібліографічної інформації вказуються мовою оригіналу.

Цитування іноземних термінів. Іноземні терміни, процитовані в науковій роботі, наводяться в перекладі на мову роботи (українську). При перекладі іноземних термінів спочатку слід перевірити традицію їх перекладу в україномовних публікаціях. Якщо переклад не знайдений або здається автору роботи неточним, він може запропонувати свій варіант перекладу (при цьому обов'язково згадати про традиції перекладу цього терміну в україномовних дослідженнях і аргументувати авторську версію перекладу).

У разі, якщо спеціальні терміни не є загальновідомими чи переводяться автором роботи вперше, поряд з перекладом в дужках рекомендується приведення їх оригінального написання.

Для грамотного перекладу спеціальних термінів, представлених іноземною мовою, якою не володіє автор, рекомендується знайти резюме джерела англійською мовою (резюме більшості сучасних іноземних наукових публікацій представлені в електронних базах даних).

Цитування фрагментів тексту іноземних джерел. При цитуванні фрагментів тексту іноземних джерел цитати слід приводити мовою основного тексту роботи в авторському перекладі. Якщо автор не впевнений у коректності перекладу, рекомендується використовувати парафраз.

При перекладі й цитуванні іноземних наукових робіт вкрай не рекомендується використання стандартних електронних засобів перекладу. Спеціальні соціологічні, політологічні, психологічні та філософські терміни і поняття слід перекладати з використанням спеціалізованих словників, а також зіставляти з традиціями перекладу, прийнятими у відповідній області гуманітарної науки.

У разі виникнення спірних ситуацій при перекладі прізвищ і термінів зверніться за допомогою до наукового керівника або викладача іноземної мови.

Особливі випадки цитування

Самоцитування. У разі якщо робота спирається на більш ранні дослідження автора, результати яких були опубліковані, в роботі необхідно наводити посилання на ці роботи. Посилання на власні роботи та перерахування їх у списку використаних джерел є широко поширеною практикою. Це дозволяє уникнути самоплагіату, дублювання опублікованої раніше інформації, а також дозволяє направити зацікавленого читача на ознайомлення з іншими роботами автора.

Самоцитування, як і цитування інших авторів, повинно бути обґрунтованим і відповідати тематиці і завданням наукової роботи.

Цитування законодавчих і відомчих актів. Законодавчі та відомчі акти цитуються за офіційним виданням, не рекомендується цитування за вторинними джерелами.

При цитуванні законодавчих і відомчих актів впевніться, що цитування проводиться за останніми оновленнями на момент написання роботи. Іноді для грамотного цитування таких видань треба консультація фахівця.

Цитування творів художньої літератури. Цитування класичних творів художньої літератури здійснюється за найбільш авторитетним виданням Зібрання творів, Повних зібрань творів, в яких виконана наукова публікація художніх творів. У разі необхідності, що обумовлена темою письмової роботи (наприклад, у публікаціях від видання до видання автором змінювався текст твору, а в збірниках творів не всі варіанти тексту наведено), можна використовувати перші (прижиттєві) публікації таких творів.

Цитування віршів. Цитування віршів також має свої особливості: рядки вірша бажано розташовувати так, як вони розташовані в академічному або іншому авторитетному виданні.

Наприклад: Гарною ілюстрацією до сказаного може послужити вірш «Як ніхто не кохав» В.М. Сосюри.

Так ніхто не кохав. Через тисячі літ
лиш приходить подібне кохання.
В день такий розцвітає весна на землі
І земля убирається зрання..
Дише тихо і легко в синяву вона,
простягає до зір свої руки...
В день такий на землі розцвітає весна
і тремтить од солодкої муки...

Гей, ви, зорі ясні!.. Тихий місяцю мій!..

Де ви бачили більше кохання?..

Я для неї зірву Оріон золотий,

я — поет робітничої рані...

Абстрагуємося від «художнього статусу» вірша і поглянемо на нього просто як на документ про один з моментів «духовного життя» поета.

Якщо необхідно процитувати одну або два рядки вірша, вони наводяться всередині тексту, беруться в лапки й оформляються за загальними правилами цитування.

Цитування по цитаті. При цитуванні в роботі інформації з вторинних джерел, найчастіше допускаються двох грубих помилок:

– цитують інформацію так, начебто самі знайшли її в першоджерелі (при цьому існування вторинного джерела інформації приховується, і в науковій роботі переписуються бібліографічні дані першоджерела);

– цитують інформацію так, начебто вона належала автору вторинного джерела (при такому цитуванні, навпаки, ховається сутність першоджерела інформації, і в роботі вказуються бібліографічні дані вторинного джерела).

Зверніть увагу! Обидві ці помилки однаково неприпустимі в науковій роботі. Таке цитування веде до спотворення наукових фактів і привласненню результатів чужої праці.

Всі цитати, що наводяться в науковій роботі, повинні бути самостійно перевірені за першоджерелами. При посиланні на принципово важливу для роботи інформацію доцільно також перевіряти цю інформацію по першоджерелу, навіть якщо це не дослівна цитата. Така перевірка дозволить уникнути дублювання можливих помилок, допущених іншими авторами при цитуванні першоджерела, а також дозволить вам упевнитися в правильності розуміння первісної авторської позиції і точності трактування цитованих слів.

Самостійне ознайомлення з цитованими текстами є також найважливішою вимогою наукової етики: наводити як цитату першого порядку можна лише ті тексти, з якими автор знайомий особисто. В іншому випадку таке цитування вважається плагіатом (не посилаючись на вторинне джерело цитати, автор роботи тим самим присвоює результат дослідницької та аналітичної роботи іншої людини).

Сигнальні фрази, які використовуються при цитуванні:

- як зазначає автор...
- дослідник констатує...
- науковець наголошує...
- автор пише....
- автор вказує на...

Зверніть увагу! Незважаючи на суворі правила дослівності цитування, в рідкісних випадках допускається зміна тексту цитати, а також пропуск слів, речень, абзаців без спотворення сенсу цитованого тексту.

Сервіси для оформлення цитувань за міжнародними стилями:

Easybib – <http://www.easybib.com/> Умовно безкоштовний онлайн інструмент для бібліографії та цитувань. Крім автоматичного формування посилань надає можливість власноруч створювати посилання та додавати анотації. Понад 7 тис. стилів цитування, деякі з них доступні лише в платній версії.

Citation Machine – <http://www.citationmachine.net/> Стили цитувань: MLA, APA, Turabian, Chicago та бібліотека із 7 тис. додаткових стилів цитування, різноманітність джерел: журнали, книги, веб-сайти, перевірка на плагіат (за умови підписки), доступна безкоштовна версія.

BibMe – <http://www.bibme.org/> Стили цитувань: MLA, APA, Turabian або Chicago, різноманітність джерел: журнали, книги, вебсайти, перевірка на плагіат, доступна безкоштовна версія.

Citavi – <https://www.citavi.com/en> Багатофункціональний онлайнний інструмент бібліографії і цитувань. Довідковий менеджер і платформа управління процесом дослідження надає можливість вибрати спосіб додавання посилань, доступна безкоштовна версія.

OttoBib – <http://www.ottobib.com/> Безкоштовний онлайн інструмент для бібліографії та цитувань, який використовується спеціально для книжкових ресурсів. Достатньо вказати ISBN книги для створення бібліографії. Стилi цитувань: MLA, APA, Chicago, Turabian, Wikipedia i BibTeX.

Docear – <http://www.docear.org/> Багатофункціональний онлайнний інструмент бібліографії і цитувань. Довідковий менеджер і платформа управління процесом дослідження допомагає організувати, створювати та використовувати дослідницькі матеріали

Безкоштовний український генератор цитат **Isgen**. Дозволяє миттєво створювати, редагувати та зберігати цитати в APA, MLA, Chicago, Harvard та понад 1000 різних стилів безкоштовно. Схвалено та довірено українськими студентами та дослідниками!

3.2. Посилання

У науковій статті обов'язково мають бути *посилання на джерело*, з якого запозичено матеріали або окремі результати, або на ідеї та висновки яких розробляються проблеми, завдання, питання, вивченню яких присвячена робота. Такі посилання дають можливість знайти відповідні джерела, перевірити достовірність цитування, одержати необхідну інформацію про ці джерела (його зміст, мову, об'єм).

Посилання — це вказівка на джерело інформації, що приводиться у приклад (зовнішнє посилання) або запис, що пов'язує між собою частини документа — посилання на розділи, малюнки, таблиці, формули, додатки і т. д. (внутрішнє посилання).

Бібліографічне посилання – це бібліографічний опис джерела цитати або інформаційного джерела, яке обговорюється в тексті роботи (список використаних джерел).

ДСТУ 8302:2015 розроблено Державною науковою установою «Книжкова палата України імені Івана Федорова». Цей стандарт установлює види бібліографічних посилань, правила та особливості їхнього складання й розміщування в документах. Бібліографічне посилання, що є частиною довідкового апарата документа, наводять у формі бібліографічного запису.

Отже, *використання бібліографічних посилань* у наукових роботах обов'язкові і *вживаються в наступних випадках:*

- при цитуванні фрагментів тексту, формул, таблиць, ілюстрацій;
- при запозиченні положень, формул, таблиць, ілюстрацій і т. п. не у вигляді цитати;
- при перефразуванні, недослівному відтворенні фрагмента чужого тексту;
- при аналізі в тексті змісту інших публікацій;
- при необхідності посилання читача до інших публікацій, де матеріал, який підлягає обговоренню є в більш повному об'ємі.

Зверніть увагу! Відсутність посилання являє собою порушення авторських прав, а неправильно оформлене посилання розглядається як серйозна помилка. На всі джерела, наведені в списку використаної літератури, обов'язково повинні бути вказівки в тексті статті.

Поява в тексті роботи цитат і посилань, які не представлені у списку літератури, і навпаки, поява в списку літератури джерел, на які немає посилань у тексті роботи, є грубою помилкою.

3.2.1 Види бібліографічних посилань

Види бібліографічних посилань:

1. За місцем розташування в документі:

- внутрішньотекстове;
- підрядкове;
- позатекстове.

2. За складом (повнотою) елементів бібліографічного запису:

- повне;
- коротке.

3. За ознакою первинності або повторності згадування твору в тексті:

- первинне (першоджерело);
- повторне.

За місцем розташування в документі:

1. *Внутрішньотекстове* (інформація про джерело вказується в тексті документу) :

- застосовують, якщо значна частина відомостей про об'єкт посилання внесена до тексту документа;
- наводиться в круглих дужках безпосередньо в тексті документа;
- знак «крапка й тире» («. —») замінюють знаком «крапка»;
- повна або коротка форма (рекомендовано складати в короткій формі).

Приклад (стаття з журналу):

«Саме транспортна інфраструктура є одним з найважливіших факторів при розміщенні виробництва, так як без ефективної роботи транспортних комунікацій не можна досягти раціонального розміщення виробничих сил» (Освіта і наука. 2021. № 2(31). С. 158).

Зверніть увагу! Круглі дужки, назва журналу, рік видання, номер журналу, номер сторінки.

2. *Підрядкове* (інформація про джерело виноситься з тексту вниз документу, в зноску) :

- розміщують у нижній частині сторінки, відмежовуючи від основного тексту горизонтальною рисою;
- пов'язують його із текстом документа за допомогою знаків виноски, які подають на верхній лінії шрифту після відповідного фрагмента в тексті;
- застосовують наскрізне нумерування в межах усього документа чи в межах його окремої глави (розділу, частини тощо);
- відомості про згадуваний документ, опублікований іншою мовою, у бібліографічних посиланнях наводять мовою оригіналу.

Приклад:

«Саме транспортна інфраструктура є одним з найважливіших факторів при розміщенні виробництва, так як без ефективної роботи транспортних комунікацій не можна досягти раціонального розміщення виробничих сил»¹.

¹ Ерфан Є. А. Особливості розвитку транспортної інфраструктури в сучасних умовах / Є. А. Ерфан , Л.М. Липчей // Освіта і наука. - 2021. - № 2(31). - С. 157-164.

3. Позатекстове (інформація про джерело виноситься за текст документу або його частини, у виноску) .

Приклад:

Ерфан Є. А., Липчей Л. М. писали: «Саме транспортна інфраструктура є одним з найважливіших факторів при розміщенні виробництва, так як без ефективної роботи транспортних комунікацій не можна досягти раціонального розміщення виробничих сил» [2, с. 158].

Зверніть увагу! Квадратні дужки, порядковий номер праці у списку використаних джерел, номер сторінки, на яку дано посилання.

За складом (повнотою) елементів бібліографічного запису:

Повне – містить усі обов’язкові елементи, що використовують для загальної характеристики, ідентифікування й пошуку об’єкта посилання.

Приклад:

⁷ Гірничий вісник : наук.-техн. зб. Вип. 100 / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «КНУ». Кривий Ріг, 2015. С. 177-181.

⁸ Дояр Л. В. Криворіжжя – рідний край: сторінки історії. Кр. Ріг : Видав. дім, 2009. С. 99-101.

Коротке – містить частину обов’язкових елементів, які використовують тільки для пошуку об’єкта посилання.

Приклад:

⁷ Гірничий вісник: Вип. 100. Кр. Ріг, 2015. С. 177-181.

⁸ Дояр Л. В. Криворіжжя – рідний край. Кр. Ріг, 2009. С. 99-101. У підрядковому бібліографічному посиланні на електронний ресурс дозволено зазначати тільки електронну адресу, використовуючи замість слів «Режим доступу» аббревіатуру «URI» або «URL».

Приклад у тексті:

Капленко Юрій Петрович: праці вченого та літ. про нього. Вип. 2.

У підпорядковому посиланні: * URI: <http://lib.knu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/07/Капленко.pdf>. (дата звернення: 15.07.16)

За ознакою первинності або повторності згадування твору в тексті:

– первинне (першоджерело);

– повторне.

Первинне (першоджерело, первинне джерело інформації). Це безпосереднє джерело певних відомостей або оригінальна основоположна праця в якій-небудь галузі науки, культури тощо; джерело, що містить первинну інформацію (наприклад, оригінального первинного дослідження).

Первинне джерело – відносний термін (як і «вторинне») для класифікації, тому деякі джерела можуть бути класифіковані як первинні або вторинні, в залежності від того, як вони використовуються.

Повторне бібліографічне посилання один і той самий документ або його частину, або групу документів наводять у скороченій формі за умови, що всі потрібні для ідентифікування та пошуку цього документа бібліографічні відомості зазначено у первинному посиланні на нього.

Отже, повторне посилання:

– наводять у скороченій формі;

- вказують заголовок, основну назву та номер сторінки;
- дозволено скорочувати дуже довгі назви, використовуючи ... замість видалених слів;
- якщо первинне і вторинне бібліографічні посилання розміщені один за одним, текст повторного посилання замінюють словами «Там само».

Приклад:

Таблиця 4

Внутрішньотекстове бібліографічне посилання

Первинне	Повторне
Вступ до медичної геології. Київ, 2011. С. 422.	Вступ до медичної геології. С. 305.
Управління персоналом в умовах економіки знань : монографія / Г. М. Азаренкова, Н. А. Фудин, Ю. Є. Вагин та ін. Київ, 2011. 406 с.	Управління персоналом в умовах економіки знань. С. 315.
Державне управління та місцеве самоврядування. Дніпро, 2016. Вип. 2 (29). С. 67–78).	Державне управління та місцеве самоврядування. 2016. Вип. 2 (29). С. 67.
Грушевський М. С. Історія України – Руси. Київ, 1995. Т. 2. С. 72.	Там само. С. 156.

Таблиця 5

Підрядкове бібліографічне посилання

Первинне	Повторне
12 Тиводар М. Етнологія: навч. посіб. Львів: Світ. 2004. С. 520-525.	15 Тиводар М. Етнологія. С. 520.
*Цит. за: Грушевським М. С. Історія України – Руси. Київ, 1995. Т. 2. С. 76–77.	*Цит. за: Грушевським М. С. Історія України – Руси. Т. 2. С. 78.
16 ДСТУ 8302:2015. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Київ, 2015. 16 с. (Інформація та документація).	25 ДСТУ 8302:2015. С. 9.
5 Ковба Ж. Корогодський Ю. Євреї України під час Другої світової війни: голокост та опір. Нариси з історії та культури євреїв України. Київ, 2009. С. 182–205.	6 Там само. С. 205.
9 Криворучко О.Ю. Сучасна архітектура : термінол. слов. / Нац. ун-т «Львів. політехніка». Львів, 2008. С. 87.	15 Криворучко О. Ю. Зазнач. твір. С. 87.

Зверніть увагу! Дозволено долучати елементи, що не увійшли до складу первинного бібліографічного посилання, однак є потрібними для ідентифікування документа.

Позатекстове бібліографічне посилання

Первинне	Повторне
10 Тиводар М. Етнологія: навч. посіб. Львів: Світ. 2004. С. 640.	16 Тиводар М. Етнологія. С. 520–525.
2 Розвиток обліково-аналітичних систем суб'єктів господарювання в Україні: монографія / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2010. 447 с.	12 Розвиток обліково-аналітичних систем ... С. 290.
3 ДСТУ 8302:2015. Бібліографічне посилення. Загальні положення та правила складання. Київ, 2015. 16 с. (Інформація та документація).	20 ДСТУ 8302:2015. С. 6.
10 Грушевський М. С. Історія України – Руси. Київ, 1995. Т. 2. 460 с.	11 Там само. С. 156.
13 Роман В. Досвід децентралізації та деконцентрації влади країн ЄС // Державне управління та місцеве самоврядування. 2016. Вип. 2 (29). С. 51.	15 Прилипчук О. Європейський адміністративний простір: принципи та засади // Там само. С. 46.

Бібліографічне посилання на електронний ресурс***Залежно від режиму доступу електронні ресурси поділяють на:***

- електронні ресурси локального доступу;
- електронні ресурси віддаленого доступу.

За видом інформації, призначеної для сприйняття, розрізняють такі електронні ресурси:

- електронні дані;
- електронні програми;
- електронні дані та програми.

Джерелами інформації для складання бібліографічного посилання на електронний ресурс є:

- титульний екран;
- основне меню;
- програма;
- головна сторінка сайту чи порталу, що містять відомості про автора, назву, відповідальність, перевидання (версію), місце та рік видання.

Основним джерелом інформації є титульний екран. За потреби використовують й інші джерела інформації: етикетку на фізичному носіїві електронного ресурсу, технічну та іншу супровідну документацію до нього або контейнер, коробку, конверт тощо (згідно з ДСТУ 7157).

Бібліографічне посилання складають як на електронні ресурси загалом (електронні документи, бази даних, портали чи сайти, веб-сторінки, форуми тощо), так і на їхні складники (розділи та частини електронних документів, порталів чи сайтів; публікації в електронних серіальних документах, повідомлення на форумах тощо) згідно з

загальними правилами (відповідно до розділів 4-6) та з урахуванням зазначених далі особливостей.

Якщо є зміни в змісті електронного ресурсу — доповнено зміст або вилучено з нього певну інформацію, модифіковано мову програмування або операційної системи тощо, у бібліографічному посиланні наводять ці відомості, що крім слова «видання» (наприклад, «2-ге вид., доповнене»), можуть містити слова «версія» (наприклад, «Версія 3.1»), «рівень» (наприклад, «Тренувальний рівень»), «модифікація» (наприклад, «Третя модифікація»).

У бібліографічному посиланні після відомостей про відповідальність дозволено не подавати відомості про вид електронних даних чи програм, наприклад: електронні текстові дані (скорочено — електрон. текст. дані), електронні графічні дані (електрон. граф. дані), електронний журнал (електрон. журн.), електронні картографічні дані (електрон. картогр. дані), електронна пошукова програма (електрон. пошук. прогр.) тощо.

У бібліографічному посиланні на електронний ресурс локального доступу після вихідних даних подають відомості про кількість фізичних одиниць (арабськими цифрами) та вид носія інформації (наприклад, електронний оптичний диск). У дужках можна подавати відомості про вид оптичного диска (CD-R, CD-RW, DVD-R тощо).

Приклад. Підрядкове посилання

11 Кожухівський А.Д. Імітаційне моделювання систем масового обслуговування [Електронний ресурс] : практикум / Черкас, держ. технол. ун-т. Черкаси, 2009. 1 електрон. опт. диск (CD-R).

У примітці до бібліографічного посилання на електронний ресурс подають відомості, необхідні й достатні для пошуку та характеристики технічних специфікацій цього електронного ресурсу, в такій послідовності:

- системні вимоги;
- відомості про доступ;
- дата оновлення документа або його частини;
- електронна адреса;
- дата звернення до документа.

Відомості про доступ до електронного ресурсу подають у бібліографічних посиланнях на документи з комп'ютерних мереж, а також із повнотекстових баз даних, доступ до яких здійснюють на договірній основі або за передплатою (наприклад, «ЛІГА-ЗАКОН», «Атлас Аналітика», «Нормативні акти України» тощо).

Приклад. Підрядкове посилання

2 Берташ В. Пріоритети визначила громада // Голос України : електрон, версія газ. 2012. № 14 (5392). Дата оновлення: 04.08.2012. URL: <http://www.golos.com.ua/userfiles/file/040812/040812-u.pdf> (дата звернення: 06.08.2012).

Для позначення електронної адреси електронного ресурсу віддаленого доступу в примітці дозволено замість слів «Режим доступу» (чи «Доступ») або їхнього еквівалента іншою мовою (наприклад, «Available from») застосовувати аббревіатури «URI» (Uniform Resource Identifier — Уніфікований ідентифікатор ресурсу) або «URL» (Uniform Resource Locator — Уніфікований покажчик ресурсу).

Якщо електронний ресурс має унікальний ідентифікатор DOI (Digital Object Identifier — Ідентифікатор цифрового об'єкта) або інший постійний ідентифікатор, замість електронної адреси цього ресурсу рекомендовано зазначити його ідентифікатор.

Інформацію про протокол доступу до електронного ресурсу (http, ftp тощо) та його електронну адресу наводять у форматі «URI» або «URL». 7.4.4.3.3 Довгу електронну адресу можна переносити на наступний рядок. У цьому разі останнім у першому рядку має бути знак «навскісна риска» («/»).

Приклад. Підрядкове посилання

12 Біланюк О.П. Сучасний стан та перспективи розвитку міжнародного туризму в українськопольських відносинах // Економіка. Управління. Інновація : електрон. наук. фахове вид. 2012. № 2. URL: http://archive.nbu.gov.ua/e/journals/eui/2012_2/pdf/12borupv.pdf (дата звернення: 17.06.2013).

Для запобігання помилок у наведенні електронної адреси рекомендовано подавати її в один рядок.

Приклад: Підрядкове посилання

12 Біланюк О.П. Сучасний стан та перспективи розвитку міжнародного туризму в українськопольських відносинах // Економіка. Управління. Інновація : електрон. наук. фахове вид. 2012. № 2. URL: http://archive.nbu.gov.ua/e/journals/eui/2012_2/pdf/12borupv.pdf (дата звернення: 17.06.2013).

Дозволено подавати відомості про інше місцезнаходження чи форму електронного ресурсу, використовуючи слова «Також доступний» (*наприклад*, «Також доступний у PDF:...») чи подібні еквівалентні фрази (*наприклад*, «Відомості доступні також в Інтернеті:...»).

Після електронної адреси подають відомості про дату звернення до електронного ресурсу віддаленого доступу: число, місяць і рік (в круглих дужках) після слів «дата звернення».

Приклад: Позатекстове посилання

4. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 08.02.2012).

У бібліографічному посиланні на електронні ресурси локального та віддаленого доступу в примітці можна не подавати відомостей про джерело назви («Назва з етикетки диска», «Назва з екрана» тощо).

Корисна інформація для оформлення посилань. Використовуйте лише достовірні джерела. Не можна вгадувати, додумувати, комбінувати один пункт із кількох.

→ Вкажіть у бібліографічному списку кожне першоджерело, на яке посилаетесь в тексті. Дійте за принципом: що усередині (за текстом), те й зовні (у списку літератури).

→ Не вставляйте пункти для кількості. Краще менше, але якісно.

→ Основна частина посилань припадає на теоретичну частину.

→ Не забувайте про грамотність. Перевірте ще раз, як правильно пишеться прізвище.

→ Особливо зверніть увагу на іноземні джерела. Дотримуйтесь правил пунктуації.

Зверніть увагу! Якщо один і той же матеріал перевидається не одноразово, то слід посилатися на його останнє видання. На більш ранні видання можна посилатися лише в тих випадках, коли в них є потрібний матеріал, не включений в останні видання.

Якщо посилання на джерело вказується в роботі іншого автора, посилання слід оформляти за правилами цитування з вторинних джерел.

Література

1. Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених : колект. монографія / [авт. кол.: Н. Сорокіна, Р. Безус, Т. Серьогіна, А. Артюхов, С. Курбатов, А. Сідляренко, О. Стрянець, Ю. Єпіфанова, В. Козирєв, Т. Васильєва, А. Колдовський, І. Дегтярьова, Ю. Кращенко, І. Толстанова]. – Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. – 169 с. – Текст доступний в Інтернеті: http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/monografii/Monografiya_young_scientist.pdf (дата звернення: 05.02.2019).
2. Берназюк Я.О. До питань масштабу поширення плагіату в Україні та шляхів його запобігання / Я.О. Берназюк // Конституційно-правові академічні студії / ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Юрид. ф-т. – Ужгород, 2016. – Вип. 1. – С. 5-11. – Бібліогр.: 11 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kras_2016_1_3 (дата звернення: 05.02.2019).
3. Бібліографічне посилення (загальні правила складання) відповідно до ДСТУ 8302:2015, запровадженого в дію в Україні 01.07.2016 : метод. рек. / Укр. інж.-пед. акад. ; уклад. С.В. Карпенко. – Харків : УПА, 2017. – 20 с.
4. Доброчесність //Словник української мови : академічний тлумачний словник (1970-1980). URL: <http://sum.in.ua/s/dobrochesnistj>. (дата звернення 24.05.2023).
5. Закон України «Про авторське право і суміжні права». Стаття 50 «Порушення авторського права і суміжних прав». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3792-12/page3>.
6. Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність». Стаття 1 «Основні терміни та їх визначення». URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/848-19>.
7. Закон України «Про Освіту». Стаття 42 «Академічна доброчесність». URL: http://kodeksy.com.ua/pro_osvitu/statja-42.htm
8. Зуєва, В.О. Питання визначення та форми попередження плагіату / В.О. Зуєва // Юрид. вісн. Повітряне і космічне право : наук. пр. Нац. авіац. ун-ту / Нац. авіац. ун-т. – Київ, 2018. – № 1. – С. 94-100. – Бібліогр.: 13 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnauc_2018_1_16 (дата звернення: 05.02.2019).
9. Міжнародний центр академічної чесності [Електронний ресурс] // Wikipedia. – Текст дані. – Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/International_Center_for_Academic_Integrity (дата звернення: 12.02.2019). – Назва з екрана.
10. Міжнародні правила цитування та посилення в наукових роботах : методичні рекомендації / автори-укладачі: О. Боженко, Ю. Корян, М. Федорець; Науково-технічна бібліотека ім. Г.І. Денисенка НТУ України «КПІ ім. Ігоря Сікорського»УБА, 2016. 117 с.
11. Рижко О.М. Боротьба з плагіатом у контексті проблеми академічної чесності: соціальнокомунікаційний аспект / О.М. Рижко // Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. – 2017. – № 3. – С. 40– 47. – Бібліогр.: 30 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drsk_2017_3_9 (дата звернення: 05.02.2019).
12. Розширений глосарій термінів та понять ст. 42 «Академічна доброчесність» Закону України «Про освіту»URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2018/10/25/glyusariy.pdf>
13. Стосовно Рекомендацій щодо запобігання академічному плагіату та його виявлення в наукових роботах (авторефератах, дисертаціях, монографіях, наукових доповідях, статтях тощо) [Електронний ресурс] : лист М-ва освіти і науки України від

15.08.2018 р. № 1/11-8681 // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2018. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v8681729-18> (дата звернення: 21.02.2019). – Назва з екрана.

14. Ульянов, О.І. Самоплагіат у науковій сфері / О.І. Ульянов, Г.О. Ульянова // Південноукр. правн. часопис. – 2014. – № 4. – С. 216-218. – Бібліогр.: 13 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2014_4_67 (дата звернення: 05.02.2019).

15. Фундаментальні цінності академічної доброчесності / пер. з англ. Міжнародний центр академічної доброчесності. 2019. 39 с.

16. Швецова-Водка Г.М. Бібліографічні ресурси України: загальна характеристика : навч. посіб. / Г. М. Швецова-Водка ; Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. – Рівне : РДГУ, 2000. – 205 с.

17. Що потрібно знати про плагіат: посібник з академічної грамотності та етики для «чайників». URL: http://library.kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/biblio/PDF/books_ac-gr.pdf

Додаткова література з питань академічної доброчесності

1. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти URL: <https://naqa.gov.ua>

2. База даних «Законодавство України» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>

3. Міністерство освіти і науки України URL: <https://mon.gov.ua>

4. Аналітичний центр Київського університету імені Бориса Грінченка URL: <https://osvitanalityka.kubg.edu.ua>

5. Платформа з питань етики, прозорості та чесності в галузі освіти (ETINED) URL: <https://www.coe.int>

6. Освітній омбудсмен України URL: <https://eo.gov.ua/osvitniy-ombudsmen-ukrayiny/>

7. Офіційний сайт ОНМедУ URL: <https://onmedu.edu.ua/>